

demos

Jaargang 30
September 2014

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

8

NIDI

inhoud

- 1 Bootvluchtelingen stellen solidariteit in EU op de proef
- 5 Eenzaamheid is moeilijk op te lossen en treft niet alleen ouderen
- 8 Ongehuwd samenwonen in Europa

Bootvluchtelingen stellen solidariteit in EU op de proef

HAN ENTZINGER

Op 18 oktober vorig jaar werd de wereld opgeschrikt door een dramatische schipbreuk bij Lampedusa, het meest zuidelijke eiland van Italië, op slechts 120 kilometer van de Tunesische kust. Bijna 400 merendeels Afrikaanse vluchtelingen verdronken in het zicht van de haven. Zij hadden de oversteek gewaagd vanaf Libië op een gammele boot, die ook nog eens veel te zwaar belast was. Het tragische ongeval was zeker geen losstaand incident. Weliswaar waren nooit eerder bij één zo'n schipbreuk zoveel mensen om het leven gekomen, maar zowel voordien als nadien hebben talloze andere vluchtelingenbootjes de overtocht evenmin gehaald.

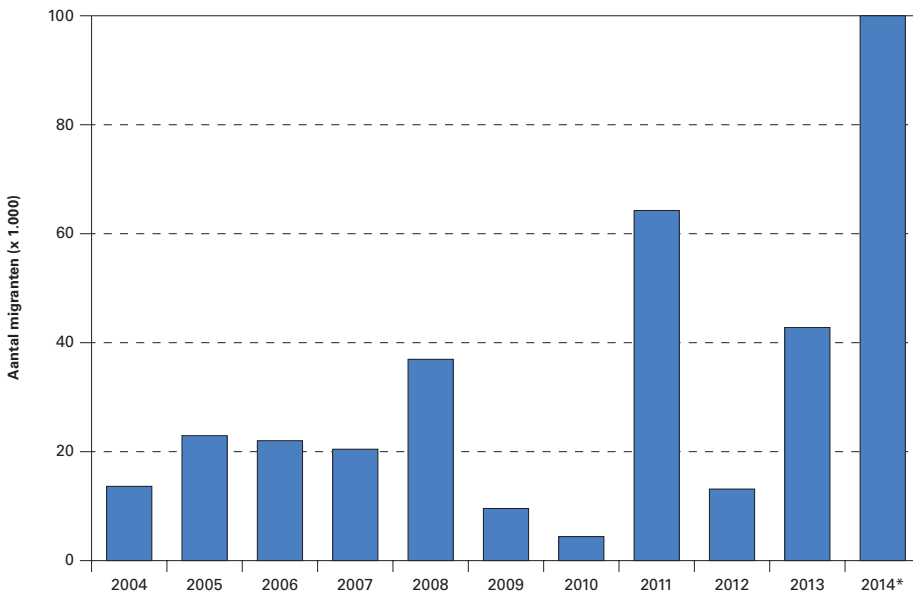
Er zijn schattingen dat misschien wel 25 duizend would-be migranten in de afgelopen vijftien jaar op de Middellandse Zee het leven hebben gelaten, van wie alleen al 2500 in het nog niet voltooide jaar 2014. Ook de laatste maanden ging bijna geen week voorbij – soms zelfs geen dag – of de kranten berichtten over nieuwe slachtoffers van schipbreuken.

De tragiek van deze humanitaire ramp wordt in het publieke debat nog overschaduwd door de angst dat Europa overspoeld wordt door vluchtelingen en illegale migranten. De aankomst van een half-lek bootje overvol berooide mensen levert elke keer opnieuw weer dramatische beelden op, die de media gretig verspreiden. Zo ontstaat bij velen de indruk dat de grensbewaking in Europa weinig voorstelt en dat, als dit zo doorgaat, het niet lang meer zal duren eer hier meer immigranten dan oorspronkelijke Europeanen wonen. Redenen genoeg dus om eens te zien hoe het werkelijk zit.

Vluchtelingen of illegale migranten?

Allereerst: om wie gaat het eigenlijk? De mensen die op gammele bootjes de Middellandse Zee oversteken worden soms aangeduid als vluchtelingen, soms als asielzoekers, soms als migranten en soms als illegalen. Het is niet altijd duidelijk wat de meest adequate term is. Formeel-juridisch is een vluchteling pas een vluchteling als diens verzoek om politiek asiel is ingewilligd. Daarvan is hier uiteraard nog geen sprake en we kunnen dus hooguit zeggen dat het om asielzoekers zou gaan, die van plan zijn een asielverzoek in te dienen zodra ze voet aan land hebben gezet. In de praktijk

Figuur 1. Aantal per boot aangekomen migranten op Lampedusa en Sicilië (Italië) medio 2014

* januari-augustus

Bron: Italiaans ministerie van Binnenlandse Zaken en Frontex.

doen ze dat echter lang niet allemaal. Een groot deel van deze mensen is afkomstig uit politieke brandhaarden als Syrië, Eritrea of Afghanistan en maakt om die reden een gereede kans op bescherming en op een verblijfstitel in Europa. Dat geldt echter niet voor iedereen, en daarom kiezen sommigen ervoor geen asiel aan te vragen, maar zo snel mogelijk na aankomst in Europa te verdwijnen in de illegaliteit. Het is bepaald niet uit te sluiten dat de Italiaanse autoriteiten deze mensen hierbij weinig obstakels in de weg leggen. Immers, een illegale migrant moet zichzelf doorgaans zien te redden (waarbij velen het slachtoffer worden van uitbuiting), terwijl een asielzoeker de belastingbetaler geld kost.

Alvorens nader in te gaan op deze politieke kant van het vluchtelingendrama, eerst een blik op de aantallen. Om hoeveel mensen gaat het eigen-

lijk en zijn er nog andere manieren om zonder uitnodiging naar Europa te komen dan via Lampedusa? Volgens cijfers van Frontex, het in Warschau gevestigde EU-agentschap dat de grensbewakingsactiviteiten van de lidstaten coördineert, kwamen in 2013 in totaal ruim 107 duizend migranten illegaal de Europese Unie binnen. In 2012 waren dat er 72,5 duizend, dus er is sprake van een forse toename: 48 procent in één jaar. In 2011 echter kwamen niet minder dan 141 duizend migranten illegaal de Europese buitengrenzen over. De cijfers fluctueren nogal sterk van jaar op jaar, en vertonen duidelijk samenhang met politieke onrust in bepaalde landen (de 'Arabische lente' in 2011 en de Syrische burgeroorlog in 2013).

Wisselende routes

Ook de routes waarlangs de migranten de EU bereiken wisselen sterk. Enkele jaren geleden kwamen veruit de meeste illegale migranten over land, hoofdzakelijk via de grens van Turkije met Bulgarije en Griekenland, en in wat mindere mate ook via Albanië. Nog in 2010, bijvoorbeeld, kwam 87 procent van alle illegale migranten de EU binnen langs een van deze twee routes. Door een veel strengere grensbewaking en diverse andere maatregelen was dit percentage in 2013 teruggelopen tot 30, maar in dat jaar zagen we wel weer een forse groei van de illegale migratie via de westelijke Balkan naar vooral Hongarije. Illegale migrantenstromen blijken soms razendsnel te verschuiven. Veruit de meeste illegale migranten maken gebruik van mensensmokkelaars en die weten als geen ander waar op een bepaald moment de beste kansen bestaan om illegaal de EU-buitengrens te overschrijden en vervolgens eventueel asiel aan te vragen. Overigens hebben de tot dusver genoemde cijfers alleen betrekking op illegale migranten die als zodanig worden geregistreerd omdat ze worden opgepakt, dan wel omdat ze aan de grens asiel aanvragen. Een deel van de illegale grensoverschrijdingen blijft onopgemerkt, maar niemand weet om hoeveel mensen het hierbij gaat.

Mede doordat de bewaking van de landsgrenzen de laatste jaren strenger is geworden, zien we recentelijk weer een scherpe toename van de aantallen migranten die een oversteek over zee naar Lampedusa wagen of naar het verderop gelegen Sicilië. Ook dit is intussen geen nieuw fenomeen meer, maar het fluctueert van jaar op jaar wel sterk in omvang (zie figuur 1). Terwijl in 2012 bijna 10,5 duizend migranten landden op Lampedusa of Sicilië, was hun aantal in 2013 verviervoudigd. En in de eerste acht maanden van 2014 zijn zelfs omstreeks 100 duizend illegale migranten op een van de beide eilanden aangekomen. Vermoedelijk is deze enorme groei mede een gevolg van de veranderde houding van de Italiaanse en Europese autoriteiten (Frontex), die zich sinds de dramatische schipbreuk van oktober 2013 in het kader van het 'Mare nostrum' programma veel actiever tonen in het vroegtijdig traceren van bootjes en het oppikken van opvarenden en drenkelingen. Wellicht immers verlaagt dit de drempel voor veel potentiële vluchtelingen die in de chaos van een land als Libië hun kansen afwegen.

Foto: www.ihh.org.tr/Flickr

De Centraal-Mediterrane route naar Italië (of in een aantal gevallen naar Malta) is tegenwoordig wel de meest gebruikte, maar zeker niet de enige vluchtroute over zee (zie figuur 2). Jaarlijks arriveren ook enkele duizenden illegale migranten via de Straat van Gibraltar in Spanje (of via de zwaar omheinde Spaanse enclaves Ceuta en Melilla in Marokko). Ook de betrekkelijk korte zee-route tussen Albanië en de 'hak' van Italië wordt elk jaar opnieuw weer door enkele duizenden illegale migranten gebruikt. De bijzonder gevaarlijke oversteek van Mauritanië naar de Spaanse Canarische Eilanden is de laatste jaren minder in zwang dan voorheen.

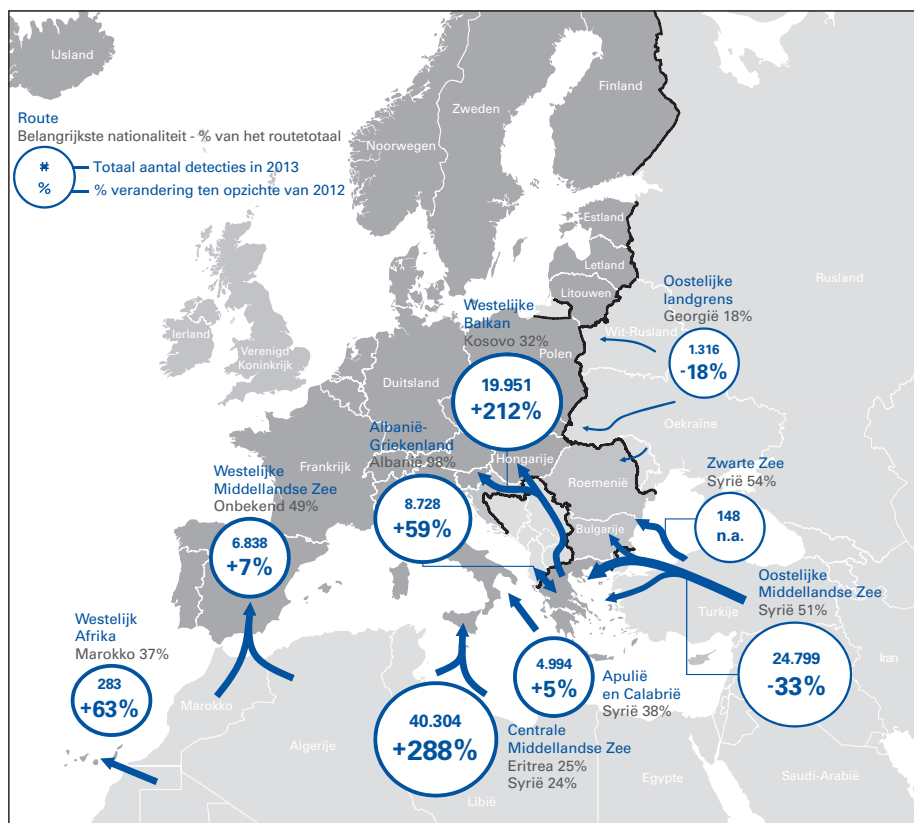
Natuurlijk wordt de keus voor een bepaalde route voor een groot deel bepaald door de kans op een veilige en succesvolle oversteek. Maar ook de herkomst van de migranten speelt een rol. Zo ligt het voor de hand dat het vooral Marokkanen, Algerijnen en West-Afrikanen zijn die via de Straat van Gibraltar oversteken. De oostelijke land- en zee routes zijn vooral populair bij Afghanen en Syriërs, terwijl de Centraal-Mediterrane route in het bijzonder gebruikt wordt door Eritreërs en Somaliërs. Velen van hen waren al langer in Noord-Afrika (Libië, Egypte), bijvoorbeeld als 'gastarbeider', maar de recente politieke omwentelingen in die landen hebben het leven daar voor hen zo moeilijk gemaakt dat ze kiezen voor een vlucht naar Europa via de van daaruit meest voor de hand liggende route. Overigens komen de laatste tijd ook veel Syrische vluchtelingen langs deze weg Europa binnen; hun aantal neemt overal snel toe.

Asiel aanvragen of in de illegaliteit?

Wat gebeurt er met al deze mensen na hun aankomst in Europa? Volgens de regels van de Europese Unie moet iedereen die niet over de juiste papieren beschikt meteen na aankomst worden teruggestuurd naar het land waarvandaan hij of zij vertrokken is, dan wel het land waarvan hij of zij de nationaliteit bezit. Soms gebeurt dit ook wel, maar meestal niet – en zeker niet als dat land in chaos verkeert, zoals momenteel in bijvoorbeeld Libië, Syrië, Eritrea en Somalië het geval is. Veel pas in Europa aangekomen migranten vragen daarom asiel aan, ook wetend dat zij niet zullen worden teruggestuurd zolang hun aanvraag in behandeling is. Toch blijkt uit de cijfers dat lang niet iedereen die per boot in Lampedusa arriveert asiel aanvraagt. In 2013 arriveerden alleen daar al bijna 43 duizend migranten, terwijl in datzelfde jaar in heel Italië 23,5 duizend personen asiel aanvraagden. Zoals al vermeld, is een belangrijke oorzaak van dit verschil dat velen die in Lampedusa arriveren, na te zijn overgebracht naar Sicilië of het Italiaanse vasteland zo snel mogelijk in de illegaliteit verdwijnen. Sommigen blijven in Italië, dat immers van oudsher een grote informele arbeidsmarkt kent, maar velen reizen ook door naar andere EU-landen om daar asiel aan te vragen of in de illegaliteit te verdwijnen.

Op grond van de zogeheten Dublin II-regels, die in 2003 in EU-verband (en IJsland, Liechtenstein, Noorwegen en Zwitserland) zijn afgesproken, moet een asielverzoek altijd worden ingediend in het land waar men de Unie is binnengekomen.

Figuur 2. Aantal geregistreerde illegale overschrijdingen van de EU/EEA-buitengrenzen per route in 2013, inclusief toe- of afname t.o.v. 2012 en de meest aangehouden nationaliteit

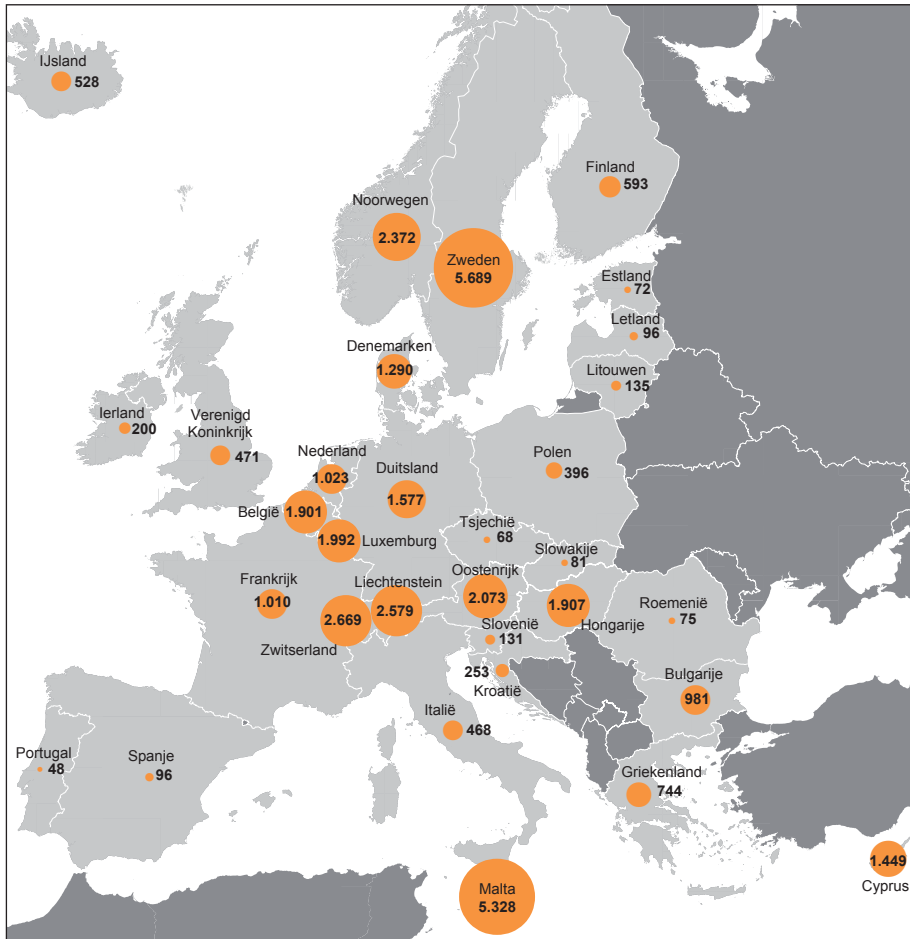
Bron: Frontex – Annual Risk Analysis 2014.

Reist de betrokkene door naar een andere lidstaat, dan moet dit land hem of haar dus terugsturen naar het land van eerste aankomst (behalve als dat Griekenland was, want het asielbeleid daar wordt al geruime tijd inhumain geacht). In de praktijk echter valt dikwijls niet meer na te gaan in welk land de asielzoeker de EU is binnengekomen. Volgens staand EU-beleid moeten van iedereen die na illegale binnenkomst wordt geregistreerd meteen na aankomst vingerafdrukken worden genomen. Die worden opgenomen in een Europees databestand, waardoor de betrokkenen altijd en overal traceerbaar blijven. Velen weten zich echter aan die vingerafdrukken te onttrekken en dienen een eerste asielverzoek in in een lidstaat waar de kansen op honorering groter worden geacht, bijvoorbeeld in Zweden of Duitsland.

Botsende visies binnen de EU

Hier ligt de diepere oorzaak van een lastig Europees politiek probleem. Vooral Italië zegt door zijn geografische ligging verhoudingsgewijs onredelijk veel migranten te moeten opvangen. In zekere zin hebben de Italianen een punt, want in 2013 kwam bijvoorbeeld meer dan de helft van de illegale migranten de EU via Italië binnen. De meeste andere EU-landen wijzen er echter op dat een belangrijk deel van deze migranten al snel doorreist en elders asiel aanvraagt. Daarbij komt dat het totaal aantal asielaanvragen in de EU elk jaar weer opnieuw aanmerkelijk hoger is dan het aantal migranten dat illegaal de EU binnekomt. In 2013, bijvoorbeeld, werden in de EU-28 bijna 435 duizend asielaanvragen ingediend, terwijl, zoals al aangegeven, in dat jaar in totaal 107 duizend migranten werden geregistreerd die illegaal de EU-buitengrenzen overschreden.

Figuur 3. Aantal asielaanvragen in de EU/EEA in 2013, per 1 miljoen inwoners

Bron: Eurostat.

Voor het grote verschil tussen deze twee cijfers zijn twee verklaringen, die elkaar geenszins uitsluiten. Ten eerste wordt niet iedereen die de buitengrens illegaal overschrijdt opgemerkt en dus geregistreerd. Vooral bij de landgrenzen glipt er nog wel eens iemand tussendoor; bij de zeegrenzen of op luchthavens is dat minder waarschijnlijk. Een tweede verklaring is dat veel asielaanvragen in de EU afkomstig zijn van mensen die al langer in een van de lidstaten verblijven en daar op legale wijze zijn binnengekomen, bijvoorbeeld met een toeristenvisum of om te werken of te

studeren. Als hun verblijfstitel verloopt, verlaten zij het land niet, maar duiken zij onder in de illegaliteit. Zo werden in 2013 niet minder dan 345 duizend personen aangehouden die illegaal in de EU verbleven (exclusief de aanhoudingen aan de buitengrenzen), een aantal dat al jaren betrekkelijk constant is. Een deel van hen vraagt na aanhouding alsnog asiel aan, een deel wordt uitgewezen naar het land van herkomst, terwijl er ook aangehouden zijn die niet kunnen worden uitgewezen, maar evenmin voor asiel in aanmerking komen. Velen van hen verdwijnen na hun vrijlating toch weer in de illegaliteit om vaak later wederom te worden aangehouden.

Het jaarlijks aantal asielverzoeken in de EU is dus minstens vier maal zo groot als het aantal illegaal binnenkomende migranten, en veruit de meeste van deze asielverzoeken worden gedaan in de noordelijke lidstaten (zie figuur 3). Die hebben op dit gebied – ondanks alle kritiek, die er natuurlijk ook is – een humanere reputatie dan de zuidelijke, wat zich uit zowel in de kwaliteit van de opvang als in het erkenningspercentage. Dit betekent dat bijvoorbeeld Zweden in 2013 per 1 miljoen inwoners 5689 asielaanvragen kreeg te verwerken, Noorwegen 2372, België 1901 en Duitsland 1577. Nederland lag met 1023 juist boven het EU-gemiddelde, maar Italië steekt daarbij toch wat mager af met 468, terwijl Spanje niet verder kwam dan 96. Zolang de verhoudingen in asielaanvragen zo liggen, zo redeneren de noordelijke EU-lidstaten, zullen zij de zuidelijke lidstaten niet te hulp schieten bij de eerste opvang van illegale migranten. Zij voelen niets voor enigerlei vorm van *burden sharing*, zoals vooral Italië dat wenst. Zo stelt het migratievraagstuk de solidariteit binnen de EU danig op de proef.

Han Entzinger, EUR, e-mail: entzinger@fsw.eur.nl

Han Entzinger is hoogleraar migratie- en integratiestudies aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en vicevoorzitter van het Wetenschappelijk Comité van het Bureau van de Europese Unie voor de Grondrechten (FRA) te Wenen.

Foto: www.ihh.org.tr/Flickr

LITERATUUR:

- Bitoulas, A. (2014), *Asylum applicants and first-instance decisions on asylum applications: 2013*. Data in Focus 3/2014. Luxemburg: Eurostat.
- Frontex (2014), *Annual Risk Analysis 2014*. Warsaw: Frontex.
- Garlick, M. (2014), *Strengthening Refugee Protection and Meeting Challenges: The European Union's Next Steps on Asylum*. MPI Policy Brief. Brussels: Migration Policy Institute Europe.

Eenzaamheid is moeilijk op te lossen en treft niet alleen ouderen

ERIC SCHOENMAKERS, TINEKE FOKKEMA & THEO VAN TILBURG

Een op de drie Nederlanders voelt zich eenzaam. Eenzaamheid krijgt veel aandacht in de media en bestrijding ervan is een speerpunt in landelijk en lokaal overheidsbeleid. De nadruk ligt vaak te eenzijdig op eenzaamheid onder ouderen. En hoe kan eenzaamheid het beste worden aangepakt? Of moeten we er mee leren leven?

Eenzaamheid wordt gedefinieerd als het ervaren van een onplezierig of ontoelaatbaar gemis aan bepaalde (kwaliteit van) sociale relaties. Deze definitie maakt duidelijk dat eenzaamheid altijd een negatieve ervaring is en anders is dan 'alleen zijn'. Het gaat om het gevoel alleen te zijn. Ook in gezelschap kan men zich eenzaam voelen, bijvoorbeeld wanneer men de aansluiting met anderen mist. Gevoelens van eenzaamheid hangen ook af van iemands wensen en verwachtingen over sociale contacten. Deze zogenoemde relatiestandaarden verschillen van persoon tot persoon.

Oorzaken en gevolgen

Verschillende typen oorzaken van eenzaamheid zijn aan te wijzen. Mensen kunnen eenzaam worden door belangrijke gebeurtenissen die zij in hun leven meemaken, denk aan een verhuizing, ontslag, echtscheiding, verweduwing of het verlies aan mobiliteit. Hierdoor kunnen zij een deel van hun sociale netwerk, of de aansluiting daarmee, verliezen. Eenzaamheid kan ook voortkomen uit persoonlijke eigenschappen zoals geringe sociale vaardigheden, weinig zelfvertrouwen, weinig vertrouwen in de medemens of een negatief zelfbeeld, waardoor men minder goed is in het leggen en onderhouden van contacten. Een derde type oorzaak voor eenzaamheid is dat mensen te hoge of onrealistische verwachtingen hebben over de omvang of kwaliteit van hun relatiennetwerk.

Eenzaamheid heeft negatieve gevolgen voor de levens van mensen. Zo hangt eenzaamheid samen met een lager welbevinden en een slechtere mentale, cognitieve en fysieke gezondheid. Eenzame mensen hebben een grotere kans op bijvoorbeeld angst en depressiestoornissen, harten vaatziekten en Alzheimer. Eenzaamheid heeft ook negatieve gevolgen voor de maatschappij als geheel. Eenzame mensen maken meer gebruik van gezondheidszorg en zijn vatbaarder voor verslavingen. Eenzaamheid kost de maatschappij dus veel geld.

Mate van eenzaamheid

Naar schatting voelt zo'n 30 procent van de Nederlanders zich eenzaam, waarvan één derde kampt met ernstige eenzaamheidsgevoelens (Van Tilburg en De Jong Gierveld, 2007). Niet al deze eenzame mensen zijn blijvend eenzaam. Het gaat bij dit soort metingen om een momentopname. Longitudinaal onderzoek, waarin mensen lan-

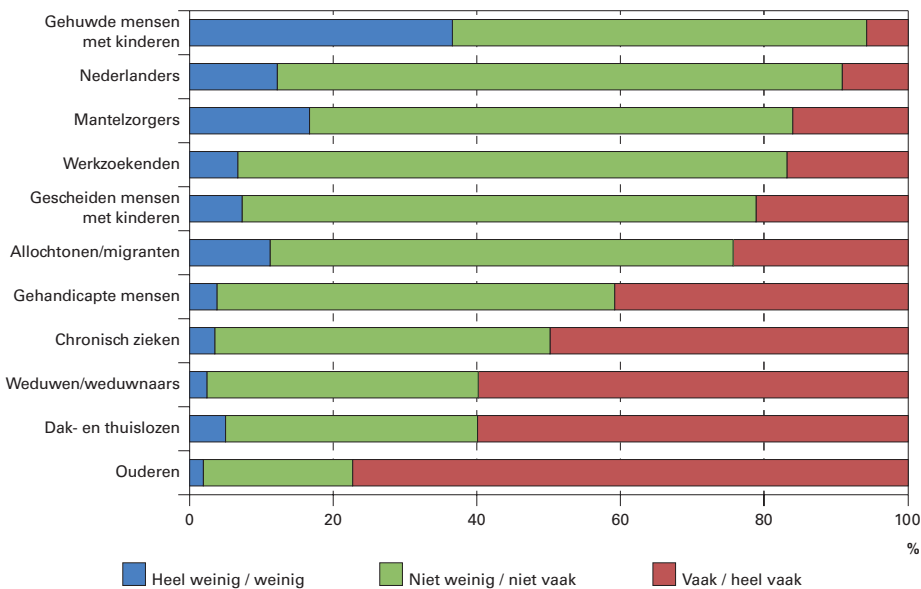

Foto: Dirk-Jan Kraan/Flickr

gere tijd worden gevolgd, heeft aangetoond dat eenzaamheid vaak van korte duur is (Newall, Chipperfield en Bailis, 2014).

Uit een recent TNS Nipo onderzoek naar eenzaamheid en stereotypen onder zo'n 1.000 Nederlanders van 18 jaar en ouder blijkt dat ouderen gezien worden als belangrijkste risicogroep voor eenzaamheid. Niet minder dan 78 procent van de Nederlandse bevolking denkt dat eenzaamheid (heel) vaak voorkomt onder ouderen (zie figuur 1). In de praktijk ligt het percentage eenzamen onder 60-74 jarigen echter niet hoger dan onder 18-59 jarigen (Dykstra, 2009). Boven de 75 à 80 jaar neemt de kans op eenzaamheid wel toe. Het wegvallen van de partner en de afname van gezondheid zijn de belangrijkste verklaringen voor deze toename. Een bijkomend probleem is dat mensen in deze oudste leeftijdscategorie doorgaans minder mogelijkheden hebben om uit hun eenzaamheid te geraken. Zo is het vinden van een nieuwe partner of het verbeteren van de gezondheid minder waarschijnlijk op hogere leeftijd.

Figuur 1. Veronderstelde mate van eenzaamheid onder verschillende groepen mensen, volgens de Nederlandse bevolking (N = 1001; 2008)

Bron: TNS Nipo, 2008.

Mogelijkheden tot aanpak

In theorie zijn drie oplossingsrichtingen denkbaar om eenzaamheid aan te pakken. De eerste is netwerkontwikkeling: het aangaan van nieuwe contacten en/of het verbeteren van bestaande contacten. Een tweede oplossingsrichting is het naar beneden bijstellen van de wensen en verwachtingen die men van relaties heeft (standaardverlaging). Het leren omgaan met gevoelens van eenzaamheid is een derde manier. In dit geval blijft het verschil tussen iemands feitelijke en gewenste contacten bestaan, maar men probeert het belang van het eenzaamheidsprobleem terug te dringen door bijvoorbeeld de aandacht op iets anders te richten.

Een aantal concrete voorbeelden binnen de twee eerstgenoemde oplossingsrichtingen hebben wij voorgelegd aan 1.187 oudere mensen, met de vraag welke zij het beste achten voor eenzame

leeftijdsgenoten (Schoenmakers, 2013). Door de meeste ondervraagden werd een combinatie van beide oplossingsrichtingen aangeraden. Echter, voor ouderen in de minst gunstige omstandigheden – de alleroudsten en ouderen met de slechtste gezondheid – werd netwerkontwikkeling minder vaak voorgesteld. De meest voor de hand liggende manier om eenzaamheid te verminderen – het vergroten en/of verbeteren van het sociale netwerk – wordt dus minder vaak als effectief ingeschat voor mensen die hier het meest van zouden kunnen profiteren. Dit duidt er bovendien op dat ouderen er vanuit gaan dat minder opties voorhanden zijn bij het stijgen van de leeftijd en een afname van gezondheid.

Eenzaamheidsinterventies

In Nederland organiseren tal van maatschappelijke organisaties activiteiten met als één van de doelen het bestrijden van eenzaamheid. Het aanbod van deze eenzaamheidsinterventies is zeer divers, variërend van dagjes uit tot boodschappendiensten en van maatjesprojecten tot psycho-educatieve cursussen, en richt zich voornamelijk op ouderen. Vaak is er geen selectie aan de poort: iedereen is welkom, zowel eenzamen als niet-eenzamen.

Uit tevredenheidsonderzoeken blijkt dat deelnemers aan deze activiteiten doorgaans tevreden zijn over het aanbod. Echter, voorzichtigheid is geboden met dit soort tevredenheidsonderzoeken. Direct op de persoon af vragen naar veranderingen levert mogelijk een sociaal wenselijk antwoord op. Dat geldt des te meer voor degenen die gebruik willen blijven maken van de activiteit. Bovendien kunnen mogelijke positieve veranderingen van tijdelijke aard zijn. Daarom zijn objectieve effectmetingen nodig om vast te kunnen stellen of activiteiten inderdaad bijdragen aan het verminderen of voorkomen van eenzaamheid. In deze metingen wordt gekeken naar de mate van eenzaamheid van de deelnemers op verschillende momenten: vlak voor aanvang van de interventie, direct na afloop en een paar maanden daarna, en deze worden vergeleken met die van een controlegroep.

In Nederland, maar ook daarbuiten, is het echter niet gebruikelijk om naast een tevredenheidsonderzoek ook een objectieve effectmeting uit te voeren. Twee belangrijke uitzonderingen hierop zijn onze studies uit 2001-2005 en 2010-2011 naar het eenzaamheidseffect van respectievelijk tien en drie verschillende activiteiten (Fokkema en Van Tilburg, 2006; Schoenmakers, 2013). De uitkomsten waren teleurstellend: bij elf van de dertien activiteiten vond geen afname van eenzaamheid onder de deelnemers plaats. Mogelijk dienden zij wel andere doelen. Een verklaring voor het uitblijven van een positief effect van deze activiteiten kan zijn dat zij onvoldoende aansluiten bij de problematiek en de behoeften van de deelnemers.

Nader onderzoek bij de deelnemers aan drie activiteiten in de periode 2010-2011 (een bezoeken dienst, vakantie en een boodschappendienst) laat echter zien dat een bepaalde groep wel profijt had van hun deelname. Degenen die bij aanvang van de interventie ernstig eenzaam waren, slaagden er tot op zekere hoogte in hun gevoelens van

Foto: Roel Wijnants /Flickr

eenzaamheid te verminderen (figuur 2). Er vanuit gaande dat deze groep buiten de interventie om weinig tot geen sociale contacten onderhoudt, is de afname van eenzaamheid binnen deze groep mogelijk te verklaren door de aandacht die zij kregen van de hulpverleners en vrijwilligers. Weliswaar kampten zij na de interventie nog steeds met eenzaamheidsgevoelens, maar hun deelname kan een eerste stap zijn in het doorbreken van een vicieuze cirkel. Daar staat tegenover dat de eenzaamheid licht toenam onder deelnemers die bij aanvang van de interventie niet eenzaam waren. Deze toename is mogelijk te verklaren doordat deelnemers zich bewust werden van de eigen eenzaamheid, doordat zij zich gingen spiegelen aan andere, eenzame mensen of doordat zij voor hun deelname al aan voelden komen dat ze risico liepen op eenzaamheid, hetgeen zich heeft doorgezet.

Conclusies

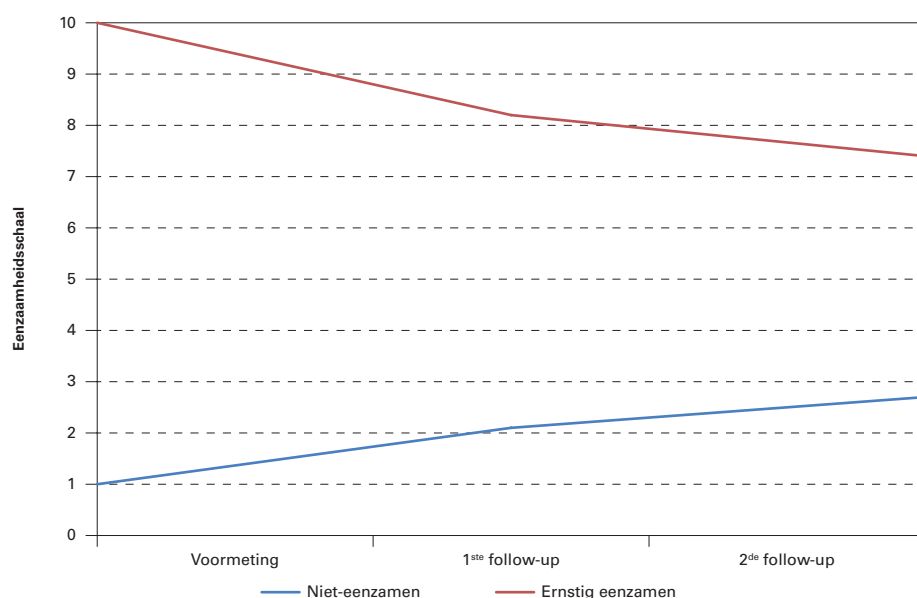
In de media ontstaat soms het beeld dat eenzaamheid gemakkelijk te bestrijden is. De praktijk is echter minder rooskleurig. Eenzaamheid is een complex verschijnsel en het oplossen ervan kost tijd en energie. Eenzaamheidsinterventies worden meestal goed ontvangen door de deelnemers, maar als objectief naar deze activiteiten wordt gekeken dat blijken zij niet altijd effectief te zijn. Er is dus meer nodig dan een 'duwtje in rug'. Daarbij is het van groot belang om de specifieke eenzaamheidssituatie van mensen in ogenschouw te nemen en vanuit hun vraag en behoefte een hulpverleningsaanbod te doen. In sommige gevallen is eenzaamheid wellicht helemaal niet op te lossen. De kans hierop is groter op latere leeftijd en bij ernstige gezondheidsproblemen. Ouderen zijn zich hiervan bewust. Zij zien vele opties om eenzaamheid aan te pakken, inclusief het vergroten en verbeteren van het sociale netwerk, maar de opties nemen af naarmate persoonlijke omstandigheden minder gunstig worden. Mensen die minder in staat zijn hun eenzaamheid te verminderen, zijn meer gebaat bij het leren omgaan met eenzaamheid. Meer interventies zouden hier aandacht aan moeten schenken. Een andere groep waar aandacht voor moet komen, zijn de niet-eenzamen. Immers, voorkomen is ook in dit geval beter dan genezen. Interventies die zich hierop richten maken mensen bewust van het belang van een goed functionerend sociaal netwerk om eenzaamheid te voorkomen en helpen mensen vroegtijdig bij het ontwikkelen van sociale vaardigheden.

Eric Schoenmakers, Fontys Hogescholen,
e-mail: e.schoenmakers@fontys.nl

Tineke Fokkema, NIDI, e-mail: fokkema@nidi.nl

Theo van Tilburg, Vrije Universiteit Amsterdam,
e-mail: theo.van.tilburg@vu.nl

Figuur 2. Verloop van mate van eenzaamheid voor ernstig eenzame en niet-eenzame deelnemers aan een eenzaamheidsinterventie activiteit (N-respondenten = 72; N-waarnemingen = 182; 2010-2011)

Noot: Eenzaamheid is gemeten met behulp van de eenzaamheidsschaal van De Jong-Gierveld en Van Tilburg, 1999.

Bron: Schoenmakers, 2013.

LITERATUUR:

- Dykstra, P. A. (2009), Older adult loneliness: Myths and realities. *European Journal of Ageing* 6(2), pp. 91-100.
- Fokkema, T., en T.G. van Tilburg (2006), *Aanpak van eenzaamheid: Helpt het? Een vergelijkend effect- en procesevaluatie onderzoek naar interventies ter voorkoming van eenzaamheid onder ouderen*. Den Haag: NIDI.
- Newall, N. E. G., J.G. Chipperfield, en D.S. Bailis (2014), Predicting stability and change in loneliness in later life. *Journal of Social and Personal Relationships*, 31(3), pp. 335-351.
- Schoenmakers, E. C. (2013), *Coping with loneliness. Dissertatie*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Van Tilburg, T. G., en J. de Jong Gierveld (2007), *Zicht op Eenzaamheid*. Assen: Van Gorcum.

Foto: Roel Wijnants/Flickr

Ongehuwd samenwonen in Europa

In de afgelopen decennia heeft ongehuwd samenwonen overal in Europa aan populariteit gewonnen, meestal ten koste van het huwelijk. Deze toegenomen populariteit is onderdeel van een bredere maatschappelijke ontwikkeling op het terrein van de relatie- en gezinsvorming.

Kenmerkend voor deze ontwikkeling is het uitsel van het aangaan van een relatie en het krijgen van kinderen, de verminderde belangstelling voor het huwelijk, het loskoppelen van de band tussen huwelijk, seksualiteit en gezinsvorming, alsook de toegenomen instabiliteit van relaties. Zowel in het publieke als in het wetenschappelijke debat wordt vaak verondersteld dat alle samenwonenden dezelfde motieven hebben om voor deze relatievorm te kiezen. Deze visie doet geen recht aan de complexiteit van leefvormkeuzes in het huidige Europa. Ongehuwd samenwonen heeft niet overal en voor iedereen dezelfde betekenis.

Ons onderzoek richt zich op mogelijke verschillen in de betekenis van ongehuwd samenwonen tussen individuen en tussen regio's in Europa. Om dat te onderzoeken hebben we een typologie ontwikkeld, waarbij samenwonenden onderscheiden worden op basis van het al dan niet hebben van de intentie om in de toekomst te huwen, hun opvattingen over het huwelijk en hun economische situatie. Met behulp van deze typologie kunnen verschillen in de betekenis van ongehuwd samenwonen tussen en binnen landen bestudeerd worden.

We hebben gebruik gemaakt van gegevens van de *Generations and Gender Survey (GGS)*. De GGS is een grootschalige panel survey ge-

baseerd op een representatieve steekproef van de volwassen bevolking (18 tot 79 jaar) in een groot aantal Europese landen. Voor dit onderzoek hebben we gegevens voor twaalf Europese landen gebruikt. De steekproef bestaat uit 9.113 mannen en vrouwen tussen de 18 en 40 jaar die op het moment van het interview ongehuwd samenwonen met een partner. Drie indicatoren worden gebruikt om samenwoners te classificeren: (1) hun intenties om binnen drie jaar te gaan trouwen, (2) hoe ze in het algemeen staan tegenover het huwelijk, en (3) de mate van economische deprivatie. Op basis van deze drie indicatoren onderscheiden wij zes types samenwoners. Sommigen hebben al plannen om te gaan trouwen (samenwonen als *voorbereiding op het huwelijk*). Anderen zijn er nog niet klaar voor, ofwel omdat ze hun relatie nog willen testen (samenwonen als een *proefhuwelijk*) ofwel omdat hun economische omstandigheden een huwelijkssluiting nog niet mogelijk maakt (samenwonen om *economische redenen*). Er zijn twee groepen samenwoners die naar alle waarschijnlijkheid nooit met hun partner trouwen. Sommigen hebben geen trouwplannen en vinden het huwelijk ook een achterhaald instituut (samenwonen als *alternatief*). Anderen willen ook niet gaan trouwen maar hebben niet zo'n sterk negatieve opvatting van het huwelijk. Trouwen is eigenlijk geen echte optie (samenwonen als *vanzelfsprekendheid*). Interessant genoeg vinden

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en wil de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken bevorderen.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding wordt op prijs gesteld. Graag ontvangt de redactie een bewijsexemplaar.

Het NIDI is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen en is geaffilieerd met de Rijksuniversiteit Groningen. Het NIDI houdt zich bezig met onderzoek naar bevolkingsvraagstukken.

colofon

DEMOS is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).

Redactie: Nico van Nimwegen, hoofdredacteur
Ingrid Esveldt, eindredacteur
Harry van Dalen, redacteur
Peter Ekamper, (web)redacteur

Adres: NIDI/DEMOS
Postbus 11650
2502 AR 's-Gravenhage
(070) 356 52 00

Telefoon: demos@nidi.nl
E-mail: demos.nidi.nl / www.nidi.nl
Internet: gratis

Abonnementen: Harmine Louwé
Druk: www.nadorpdruk.nl

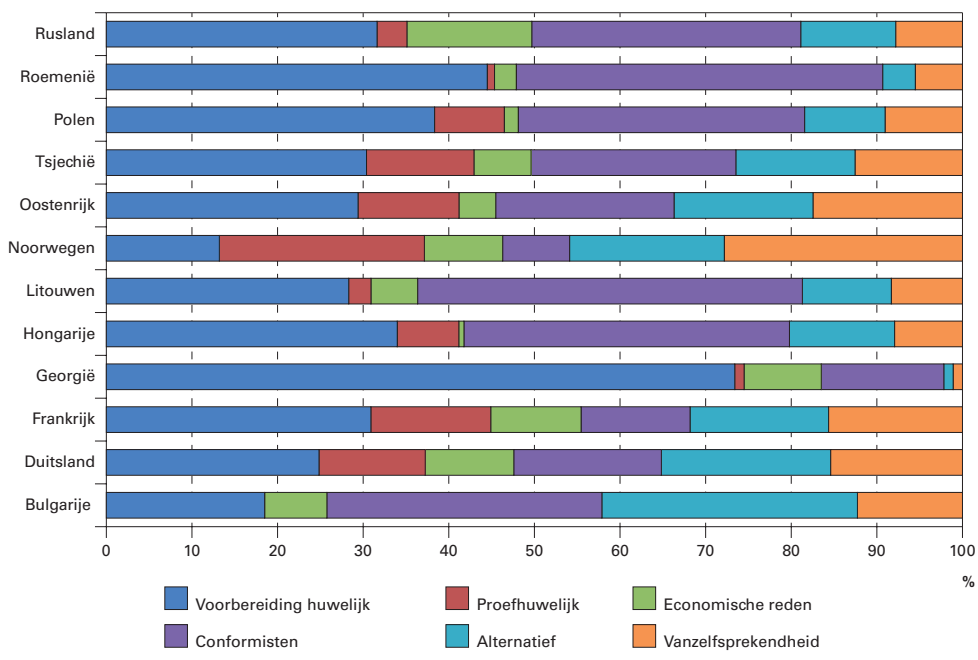
wij ook een zesde groep samenwoners: paren die niet bijzonder positief over het huwelijk denken maar wel van plan zijn om te gaan trouwen. We noemen deze groep "*conformisten*" omdat ze hun partner, ouders of de maatschappij willen plezieren, zich aanpassen of andere stimulansen hebben om te gaan trouwen.

In alle bestudeerde landen kunnen de verschillende typen samenwoonrelaties worden waargenomen. De meerderheid van de samenwoners vat hun relatie op als een stap voorafgaand aan het huwelijk. In Centraal- en Oost-Europa zijn er niet alleen minder samenwoners dan in West- en Noord-Europa maar ze zijn ook méér gericht op het huwelijk. Ook is het aandeel dat graag wil trouwen maar economische belemmeringen ervaart, en het aandeel dat van plan is te trouwen maar tegelijk minder positief over het huwelijk is (de *conformisten*), in Centraal- en Oost-Europa relatief groter.

Nicole Hiekel, NIDI, e-mail: hiekel@nidi.nl

Bewerking op basis van: Nicole Hiekel, Aart. C. Liefbroer, Anne-Rigt Poortman (2014): Understanding diversity in the meaning of cohabitation across Europe. *European Journal of Population* (online first) DOI: 10.1007/s10680-014-9321-1.

Verskillende betekenissen van samenwonen voor ongehuwde samenwoners in Europa

Bron: Generations and Gender Surveys 2005-2009, eigen berekening.